

ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ

„ТРАЖИМ БОГА, А НАИЛАЗИМ
НА СЕБЕ САМОГА”

Анселмо Кентерберијски (1033–1109)

О једном од најзначајнијих средњовековних религиозних и философских мислилаца, о Анселму Кентерберијском, наш познати, нажалост рано преминули философ Ратко Нешковић (у књизи *Cogito i Credo*, Завод за издавање уџбеника, Београд 2000) написао је: „Анселмо је незаобилазна тачка у развоју схоластике као природне теологије. Он је потребу да се свет, историја, па и бог и веровање учини уму схватљивим истакао неприкривено. Њему се, наиме, једнако чинила несумњивом и вера и потреба да се она разуме. То га нужно води филозофији. На тој инспирацији он је формулисао битно начело схоластичке идеје *credo ut intelligam* (Верујем да бих разумео)... Анселмова одбрана вере почива на епохалној (схоластичкој) граници, односно на уверењу да се човек мора подвргнути неком ауторитету.”

Најпре наше поновљено дивљење за идеје које су износили велики умови човечанства (философи, религиозни мислиоци, уметници, научници), све од Хераклита (и пре Хераклита), преко других античких философа, затим оних који су живели у средњем веку, па све до Ничеа, Фројда, Ајнштајна, Хајдегера и Јасперса у XX веку – идеје за човека који *може и хоће* да мисли, идеје које се односе на вечну Тајну човековог настанка и смисла његовог живота.¹

¹ Анселмо је био монах и надбискуп у Енглеској и из ње прогнан јер се упорно залагао за аутономију Цркве, а против власти енглеских краљева.

Пођимо од насушне потребе сваког човека на Земљи да у нешто верује (поверује), што има готово исту вредност за човека, као када Анселмо каже да се човек „мора подвргнути неком ауторитету”. Одмах се поставља питање исправности једног оваквог Анселмовог тврђења.

Дете се рађа, кажу савремени психолози (нарочито Ерик Ериксон) са „праповерењем”. Према коме се онда најпре показује или, коме је најпре упућен овакав позив „најнемоћнијег бића у природи” – новорођеног детета? Зар не према родитељима (мајци) или оном лицу које замењује родитеља! Уколико је мајка (данас, и већ увелико у Европи, то су и отац и мајка, подједнако) изашли у сусрет очекивањима детета љубављу, одговорношћу, бригом, оно ће, када одрасте, задржати у себи (свесно и/или несвесно) оно првобитно „праповерење” (веру) у току целог свог живота. Да ли ће тај ауторитет (какав је била мајка, односно и отац) постати за таквог одраслог човека Бог, неки пријатељ, брачни партнер или неки његов претпостављени, неки познати научник, филозоф, често само неки познати политичар – решава често непредвидљив животни ток човека.²

Шта бива у случајевима (све чешћим данас, рекло би се) када оно природно „праповерење” детета не буде задовољено? Животне „историје” сваког појединца исписују различите исходе несрећних догађања у раном детињству човека. Оно што је значајно истаћи јесте уверење истраживача оваквих случајева, да је она потреба малог детета и у случају незадовољења оне његове изворне вере (поверења), па потреба и даље остаје присутна у свесној и/или несвесној психи, у одраслом добу таквог несрећног човека, и то у току целог живота. Он ће, дакле, и даље тражити – очекивати од своје ближе или даље околине некога ко ће бити у стању да му бар ублажи насушну потребу задовољења његове вере. Да ли ће се тај „неко” уопште појавити у току живота таквог „празног човека” и да ли ће тај „неко” бити стваран или лажан ауторитет (ауторитарно и/или ауторитативно!) – није могуће знати нити предвидети. Или, можда, може позитивно да предвиди само јака, дубока и искрена *чежња* човека за Вером у стварни ауторитет. Није ли то онда Бог?

Дакле, ако се сложимо (мислим да би требало да се сложимо) да је у сваком човеку, од почетка његовог живота присутна,

² Неки истраживачи људске психе, као и анималног света, кажу да није нужно да прво лице за дете које се родило буде мајка, већ је битно да то лице прихвати дете са љубављу. Етолози дају пример малих гушчића које је однеговача чувар, а који потом иду за њиме а не за стварном мајком-гуском.

истина у заметку, потреба за вером (*homo religiosus* у архетипу колективно несвесног), да ли се можемо сагласити и са Анселмом и његовом тврдњом да се „човек мора подвргнути неком ауторитету“? Нагласак, сада, није на ауторитету (сложили смо се да је он неопходан), већ на глаголу „мора“. Шта човек све, у његовој сложеној психи (свесној, несвесној, надсвесној), у току једног дугог живота *мора*, а шта *треба* да мисли, осећа, чини?

Доста сам говорио и писао о „појави наметања и одупирања у породици и у друштву“ која је (појава) у блиској вези са једном другом појавом (да ли архетипском?) – „кажњавања и награђивања“. Ако смо још из најранијег детињства, а онда и касније и много касније у животу били подвргнути сили јакога (родитеља и/или друштва) – а да ли је тај „јаки“ стваран или лажан ауторитет? – зар смо слободни људи? Па, када то у нама мисли, осећа и дела слободан човек, када је присутна нужност, а када случај (ако има случаја)?

Био бих слободан да се изјасним амбивалентно према Анселмовој тврдњи да човек „мора да се подвргне неком ауторитету“. Наиме, Анселмо је у праву када тврди да сваки човек *мора* да се подвргне неком ауторитету у току живота. Међутим, када Албер Ками пише о „побуњеном човеку“, за кога претпостављамо да је одувек постојао, а да га данас, можда, има у човечанству више него раније, можемо се упитати, зар нема „побуњеног човека“ који као такав остаје „у револту“ целог живота. Такав човек једноставно *или неће или не може* да прихвати неки ауторитет (мисли се овога пута на прави ауторитет) јер у њега коначно *не верује* да постоји. Природна вера у човеку претворила се у „природну“ неверу!

Када је Анселмо Кентерберијски написао оно „мора“, немогуће да није био довољно свестан, као узоран хришћанин онога доба, да је Бог уделио човеку „слободну вољу“. Ако дакле, сваки човек поседује слободну вољу – наравно опет, само у заметку – он онда, током живота, или *мора* или *слободно бира* ауторитет. Парадоксална је једна реченица у делу Карла Јасперса, када он пише: „Уколико је човек слободнији, везанији је за Бога.“ Уверен сам да је тако, али уверен сам само као човек који *верује*.

*

Сада се можемо вратити на дубокосмислену Анселмову мисао: Тражим Бога, а наилазимо на себе самога. Ретко могу да посумњам у истину да сваки човек тражи Бога. Разуме се да Га он тражи на безброј успешних и, много чешће неуспешних начина.

Човек тражи Бога у себи, у природи, у другом човеку, а онда Га тражи и налази у уметности, науци, философији, и наравно у религији. Зашто човек често узалудно тражи Бога? Вероватно зато што Га тражи на погрешним местима и код погрешних људи, а онда и зато што Га не тражи „свим срцем, свом мисли, свом снагом својом”. После безброј неуспелих тражења Бога, човек се или умори и одустане од тражења, или га истински нађе, после много напора (и несвесних) по принципу: покушај-грешка. Зар нема људи, можемо се упитати, који брзо и лако нађу Бога, још у младости? Постоје такви људи – то су они (из Јеванђеља) „чиста срца”, јер управо такви, према Христовој проповеди „видеће Бога”.

Други део поменутог Анселмове мисли – „а наилазимо на себе самога” – може да нам се учини песимистичком, помирење са судбином, па и подсмешљиво. Не мора увек да буде тако. Давно су нам рекли, додуше хришћански светитељи, али и философи да је „Бог несазнатљив и недокучив”, односно да се Он само вером може да наслути, па и доживи. Зато Анселмо и понавља, збиља језгровито, оно што смо већ чули од неких значајних хришћана давно пре Анселма: *Credo ut intelligam* – Верујем да бих разумео. Ако је овако изрицана парадоксна вера, она је била у ранијим вековима људима ближа и прихватљива, али како разумети и прихватити такву тврдњу у новом веку, а тек данас у XXI веку? Чини ми се да се вера у једнога Бога одувек примала од људи, или збиља оних безазлених и „чиста срца”, или код других, после много *умних напора* да се Тајна до краја (?) промисли, али и да се срцем осети.

Ако је и било покушаја неких хришћанских философа пре наступања схоластичке средњовековне теологије и философије да се некако измире две завађене и супротстављене стране људске психе – вера и разум, теологија и философија, тек је од XI, па све до XIII века – у коме је веку тријумфовала на Западу мисао светог Томе Аквинског – покушај мирења *објављене и природне теологије* донео хришћанском човеку који *хоће и воли да мисли*, релативно олакшање и релативну могућност стварног помирења разума и вере. Овакав покушај мирења, који је првенствено за западне мислиоце (римокатоличке вернике) представљао могуће разрешење сукоба (према овим мислицима нарочито успело код светог Томе Аквинског, теолога и философа, а за његове критичаре, *само теолога* – за Источну цркву, овакво мирење не може бити задовољавајуће, јер се у таквом покушају није водило довољно бриге о мистичној страни хришћанства, о чежњи срца и ревностној молитви упућеној Исусу Христу (Исусова молитва

исихаста, и данас примењивана у Светој Гори и многим другим православним манастирима у свету).

Питање остаје болно отворено: Могу ли се мирити и плодно споразумно решавати спор – објављене и природне теологије? Западна хришћанска црква мисли да је такво мирење могуће, позивајући се на узвишену улогу *ума*, човеку од Бога намењену управо да би се и ова значајна страна човековог бића могла задовољити. Да ли то онда значи да људи којима је довољна само чврста вера у Бога и његову промисао, жртвују свесно (?) интелект – *sacrificium intellectus*, за коју жртву се знало још из времена Тертулијана и његових следбеника, све до Мартина Лутера и његовог чувеног узвика: *Sola fides sufficit!*

Опасности вребају са обе искључиве стране, како од пренаглашавања значаја интелекта (разума и ума) који може да одведе у осведочену охолост самодовољног човека (човекобога), тако и присутну опасност неговања искључиво вере, и то услед недовољне просвећености (овај појам онда схватам у најбољем смислу речи), самим тим и губитка улоге таквог човека и таквог народа у есхатолошком плану претпостављеног смисла историје човечанства (при чему не треба замењивати појмове есхатологије са хилијазмом).

Завршићу чланак са пуном отвореношћу и срца и ума према Тајни „објављеног и природног”, према тешком задатку човека да у току своје индивидуације и/или обожења, покуша да нађе релативно успешно решење односа и сукоба између „природног и духовног човека” у њему самом. Отуд и мислим да је Анселмо зрело (и онда упитно) поставио, насупрот тражењу Бога – човека самог. Када верујемо и знамо (?) да је у сваком човеку присутан Бог (*homo religiosus*) онда понирање у себе *искрено и дубоко, целоживотно*, може и треба да доведе до *ошкривења Бога* у себи. „Куцај и отвориће ти се” – стална је и спасоносна Христова порука свим људима, и у свим временима.